

**УКРАЇНСЬКИЙ КАТОЛИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
ІВАНА ФРАНКА**

ІНСТИТУТ ЕКУМЕНІЧНИХ СТУДІЙ
Магістерська програма екуменічних наук

**ОСОБЛИВОСТІ АТЕЇСТИЧНОЇ ПРОПАГАНДИ В
ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ У 1939-1953 РОКАХ: ФОРМИ,
МЕТОДИ, НАСЛІДКИ**

Студентка МПЕН: Надія Лещук
Науковий керівник : Олег Турій,
кандидат історичних наук

Львів 2011

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. Атеїстична пропаганда в СРСР після приходу до влади Комуністичної партії.....	7
1.1 Атеїстична ідеологія як основа партії більшовиків.....	7
1.2 Антирелігійна політика КП(б)У та формування органів боротьби із Церквою у 20-30-их роках ХХ ст.....	12
1.3 Основні форми та методи атеїстичної пропаганди в Україні у міжвоєнний період.....	26
Розділ 2. Боротьба комуністичного режиму з Церквою в Західній Україні у 1939 – 1953 рр.....	43
2.1 «Радянізація» західних областей України та початок наступу на УГКЦ.....	43
2.2 Форми та методи атеїстичної пропаганди більшовиків на західноукраїнських землях під час першої радянської окупації Галичини.....	51
2.3 Боротьба з релігією та Церквою в Західній Україні під час другої радянської окупації.....	63
2.4 Протидія Церкви наступу атеїзму.....	80
2.5 Основні наслідки атеїстичної пропаганди у західних областях України в період встановлення більшовицького режиму та сьогодні.....	89
Висновки.....	100
Список використаної літератури.....	104

ВСТУП

З часу, коли Україна звільнилась від тоталітарного ярма СРСР, де панувала диктатура Комуністичної партії, заборона вільнодумства, свободи слова та віросповідань, а основною ідеологією було «поклоніння» партії та атеїзм, минає двадцять років. Проте, наша держава, хоча й встигла «оговтатись» від такої політики, стабілізувати релігійну ситуацію досі не змогла. Релігійність українців росте, але зростають також міжконфесійні конфлікти, недовіра до Церкви, фальшива, показова віра тощо. На нашу думку, корінням сучасних негативних явищ, що відбуваються в релігійному житті України є радянський атеїзм, який був офіційним «віросповіданням» українців з 1917 по 1991 рр.

Впродовж сімдесяти років більшовики намагались переконати українське суспільство, яке споконвіку було дуже релігійним, в тому, що Бога немає. Злагоджена дія пропагандивних механізмів та кампаній активно витісняла релігійне світосприйняття та, не без допомоги силових методів, нав'язувала діалектично-матеріалістичний світогляд марксистсько-ленінського зразка.

Атеїзація Західної України, окрім того, що почалась на 20 років пізніше аніж на решті території СРСР, мала ряд характерних особливостей. Специфічність цього краю, релігійність якого у 20-30-их роках ХХ ст. була майже стовідсотковою, спонукала радянське керівництво проводити атеїстичну пропаганду виважено та поступово, але навіть це не вберегло його від найбільшої трагедії релігійного життя українців – ліквідації Української Греко-Католицької Церкви.

Отож, **об'єктом** нашого дослідження є атеїстична пропаганда Комуністичної партії (більшовиків) на території України.

Предметом – пропаганда атеїзму у західноукраїнських областях в 1939 – 1953 роках.

Наша **мета** – дослідити основні форми та методи атеїстичної пропаганди більшовиків, проаналізувавши засоби та механізми впливу, які використовували відділи пропаганди та антирелігійні організації у ході насадження атеїстичного світогляду, а також визначити

особливості цього процесу в Західній Україні, його основні наслідки, довести, що ліквідація УГКЦ була ретельно спланованою пропагандивною кампанією, що мала на меті знищити українське духовенство, придушити національно-визвольний рух та асимілювати українців з росіянами під патронатом Православної Церкви Московського Патріархату.

У ході дослідження ми хочемо наголосити, що атеїстична пропаганда була не просто історичним фактом, що мав місце у минулому і давно завершився, це було явище, яке тривало більше ніж півстоліття, а його наслідки відчутно донині.

Завдання роботи полягає у аналізі усних та силових методів радянської пропаганди на території України у 20-30-их роках ХХ ст. та зіставлення їх з методами антирелігійної політики в Західній Україні у 1939 – 1953 рр. для того, щоб визначити її особливості. Також, нам необхідно проаналізувати основні дії Церкви, що опиралась такій політиці, щоб визначити як сприймало атеїзацію греко-католицьке духовенство та віряни.

Досліджувана нами тема є досить **актуальною**, адже сьогодні, у постатеїстичному українському суспільстві виникає багато проблем та конфліктів на релігійному ґрунті, а статистика говорить про низький рівень справжньої релігійності в окремих регіонах. Саме в такий час, важливо дослідити коріння усіх цих негативних явищ, яке криється в сімдесятирічній атеїстичній пропаганді радянської влади. У 20-их роках ХХ століття у релігійне середовище нашої держави раптово увірвався атеїзм, що відкинув усе, чим жило українське суспільство протягом століть, та впродовж багатьох років викорінював християнську духовність із масової свідомості. Це, в свою чергу, призвело до зниження рівня релігійності населення, закриття церков, фізичного винищення духовенства, ліквідації УГКЦ тоді і його вплив відчутно тепер, коли більшість свідомого населення нашої держави є вихованцями цієї антирелігійної епохи.

Наукова новизна виявляється у комплексному дослідженні форм та методів атеїстичної пропаганди в 20-30-их роках ХХ ст. на території України загалом, та у 1939 – 1953 роках на західноукраїнських землях зокрема. Дослідники, які вивчали політику радянської влади щодо Церкви в Україні цього періоду лише оглядово зупинялись на питанні

антирелігійної пропаганди, особливо це стосується праць, присвячених Західній Україні, де основна увага авторів зосереджена на ліквідації УГКЦ, а не лише на пропаганді атеїзму.

Джерельною базою нашого дослідження стали статті істориків та релігієзнавців, привчені антирелігійній діяльності більшовиків в Східних, Південних та Північних областях нашої держави у міжвоєнний період. Серед них – А. Фесенко, Л.Бабенко, О. Щербакова, Л. Місінкевич, О. Татарченко та ін. Їх праці дають змогу побачити та дослідити загальну картину атеїзації України, хоча й пишуть вони лише про свої регіони. Визначити особливості більшовицької пропаганди в Західній Україні допомогли дослідження та монографії таких відомих науковців як М. Гайковський, Н. Сердюк, В. Сергійчук, А. Кравчук, Б. Боцюрків, В. Пащенко та ін..

Хронологічні рамки дослідження – жовтень 1917 – березень 1953 року, тобто від захоплення влади в Україні Комуністичною партією (більшовиків) до смерті Йосипа Сталіна. Ми обрали цей проміжок часу тому, що це був період «войовничого атеїзму», де основним методом атеїстичної пропаганди була фізична розправа, а досліджень присвячених власне пропаганді цього періоду є досить мало. Розділивши магістерську роботу на два розділи, ми дослідимо спершу атеїстичну пропаганду на території України у 1917 – 1940 роках, а тоді пропаганду на території Західної України у 1939 – 1953 роках.

Загалом, робота складається із вступу, двох розділів, висновків та списку використаної літератури.

Практичне значення праці полягає у тому, що ґрунтовне вивчення атеїстичної пропаганди у період вторгнення більшовиків та споконвіку релігійні території України дасть змогу зрозуміти та глибше вивчити сучасний, постатеїстичний період, дати відповіді на численні запитання, що виникають під час упадку релігійності суспільства. Дана робота може стати поштовхом до глибших досліджень як більшовицької пропаганди першої половини ХХ століття, так і до вивчення взаємозв'язків цієї пропаганди із сучасною релігійною ситуацією в нашій державі.

У ході магістерської роботи ми використали такі філософські (принцип зв'язку і взаємозалежності, причинності, єдності історичного і логічного), загальнонаукові та традиційні *методи* (порівняльно-тематичний, порівняльний